

Sünnet Sosyolojisi,
Mustafa Tekin,
Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2013,
443 sayfa.

İnsanın topluluk içindeki davranışını, insanlar arası etkileşimini inceleyen, insan topluluğunun doğasını, maksadını anlamaya çalışan, toplumların doğuş, gelişme ve değişimini araştıran Sosyoloji Bilimi bize, toplumu tanıma fırsatı verir. Editörlüğünü yaptığı *Sünnet Sosyolojisi* adlı eserde topluma doğru perspektiften bakmanın gerekliliğini vurgulayan Mustafa Tekin, tanıtacağımız eserin “Önsöz”ünde batı dünyasının kavram ve perspektifleriyle İslâm dünyasına yaklaşma tarzına karşı; bizim perspektifimiz ve kavramlarımızla dünyayı ve olayları okumanın gerekliliğini belirtir. Kitap, bu perspektif ve kavramlarla yeni bir Allah, insan ve evren algısı ile önemli değişim taleplerinin ve hatta dünyanın yaşadığı sosyal, ekonomik, siyasal ve bilimsel krize yeni öneriler getirmesi bakımından önem arz etmektedir.

Eser, “Önsöz”, beş bölüm ve on üç makaleden oluşmaktadır. Önsözünde yazar, kitabın sünnet ve sosyoloji ilişkisini tartıştığını belirtmektedir. Sünnetin, sadece bir ilim olmayıp hayatın her alanını kapsadığını bu yüzden de doğru perspektiften bakabilmek için kitabın yol gösterici olduğunu vurgulamıştır. Bölümler arası ve bölüm içerisindeki makalelerin uyumluluk arz ettiğini ifade etmiştir. “*Sünnet Sosyolojisi: Kavram, Epistemoloji ve Yöntem*” başlıklı birinci bölüm, kavram, epistemoloji ve yöntem olarak Sünnet Sosyolojisi kavramsal-laştırmasını irdeleyen üç makaleden oluşmaktadır. Doç. Dr. Mustafa Tekin’in ‘*Sünnet Sosyolojisinin İmkânı-İslâm Sosyolojisine Sünnet’ten Başlamak*’ adlı ilk makalesinde yazar, sünnetin kendiliği ile toplumsal varoluş arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Bu noktada sünnetin kolektif niteliğinin varlığı üzerinde epeyce durmuştur. Ayrıca makalede Sünnet Sosyolojisi’nin imkânının nasıl olacağı-nın tartışılması, çalışmayı önemli kılan sebeplerdendir. Din sosyolojisinin dine yaklaşımını ana hatlarıyla ele alan yazarın makalesinde, “İslâmî temelde bir sosyal bilimler” vurgusu ise dikkat çekicidir.

Dr. Muhammet Özdemir'e ait olan "Sünnet Sosyolojisinin Epistemolojik Temelleri" başlıklı, kitabın ikinci makalesinde Sünnetin epistemolojisi tartışılmıştır. Yazar Müslümanın temel probleminin modern dünyada yaşayabilme sorunu olup, İslâmî bir toplumsallaşma biçiminin modernlikle çatıştığı algısına düşüklerini söylemiştir. Bu da müslüman toplumlarda çeşitli travmalara sebep olmaktadır. Sonucunda İslâm'ı yanlış bilmek ve anlayamamak savına ulaşırlar ve İslâmî yeniden var etme çabasına girerler. Bu savda Peygamber sünneti anlaşılmayan veya daima hatalı kavranmış olgular bütünü olup ileriye gitmek modern çağı yakalamak için sahih bir içeriklendirmeye gitmek doğru yöntem olarak belirtilir. Yazar, bir yöntem yanlışlığını vurgular ve müslüman edimlerin temel ahlakî anlamının burada yanlış kavrandığını ifade eder. Peygamber kıssalarından örnekler verir ve inanma eyleminin anlamının sünnet sosyolojisi ile gerçekleşeceğini vurgular. Sünnet sosyolojisi burada insanlık durumuyla ilgili İslâmî bir soruşturmanın henüz başlangıcına ve müslüman bağlama tekrar dâhil olabilmek için çaba girişimine karşılık gelmektedir.

Bölümün son makalesini oluşturan ve sünnetin yönteminin tartışıldığı Doç. Dr. Vejdi Bilgin'in "Sünnet Sosyolojisi"nde Sosyal Bilimsel Yöntem ve İçerik adlı makalede, sosyolojinin kökenine inip ilk yönteme batılıların sahip olduğunu ardından gelen toplumların ise bu yöntemlerle kendi kültürlerini inceleyip genellemelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Daha sonra batı merkezli sosyal bilime tepki başlamış ve özellikle İslâm toplumlarında 'bilginin İslâmîleştirilmesi' bağlamında çabalar sarf edilmiştir. Yazar bu bilgilerin ardından Ali Şeriatî'nin İslâm Sosyolojisini kurma çabalarından bahsetmiş ve Ali Şeriatî'nin temel teorilerini sıralamıştır. Örneğin Kur'an'ın sosyolojik birtakım açıklama ve genellemeye sahip olduğunu savunan Ali Şeriatî'nin bu savını kendi içinde tartışmıştır. Yazar tüm bunların sonunda tümelci bir anlayış içinde olmadan sosyal bilimlerin yöntem ve tekniklerinden yararlanmayı savunmuştur. Yazara göre sünnet sosyolojisi vahiyden bağımsız olmamak kaydı ile Hz. Muhammed'in (sav) söz, fiil ve takrirlerinin hangi sosyal şartlar çerçevesinde ortaya konduğunu merkeze alan bir sistemdir. Daha sonra yazar, sosyal bilim araştırmalarında nesnellik, sünnete araçsal yaklaşım, tarihsel gerçeklik ve anakronizm gibi temel metodolojik problemleri geniş örnekleriyle sıralamıştır. Son olarak sünnet sosyolojisinin içeriğine değinmiş ve Hz. Muhammed (sav) dönemindeki toplumsal bağlam ve sonrasında hadisin anlaşılması noktasındaki toplumsal bağlam olmak üzere iki kısma ayırarak örneklerle açıklamıştır.

"Hadis, Sünnet ve Diğer (B)ilimler" başlıklı ikinci bölümde hadis, sünnet, sosyoloji ve diğer bilimler ilişkisine dair iki makale yer almaktadır.

Doç. Dr. Özcan Hıdır'ın "Sünnet ve Beşerî Pozitif Bilimler" adlı ilk makalede yazar, önce ilimin ne olduğunu neleri kapsadığını batı ile kıyas ederek tartışmıştır. Beşerî/pozitif ilimlere dair pek çok ayet ve hadisin Kur'an'da ve hadis

kaynaklarında yer aldığını savunmuştur. Yazar Kur'an ve Sünnet'in temel bakışını metodolojik ve ilke düzeyinde ele almış ve bunları; ilmî düşünce, cahillikle mücadele, dil öğreniminin teşviki, istatistik kullanımı, planlama, dünyevî işlerde tecrübeye verilen önem, güvenilir, uzman ve tecrübeli kişilerin görüşlerine razı olma, zan kuruntu ve hurafelerle mücadele şeklinde sıralamış ve bunları örnekleyerek açıklamıştır.

Prof. Dr. Yavuz Köktaş'ın "*Hadisleri Anlamada Sosyolojiden Yararlanmanın İmkani*" adlı ikinci makalede yazar, önce sosyoloji ile neyi kastettiğini açıklamış, maksadının batı tarihinin yansıttığı bir sosyoloji olmadığını söylemiştir. Yazara göre her bir sosyal olay çok boyutludur. Onu bir kuram çerçevesinde izah etmek, analitik körlükten başka bir şey olamaz. Yazar burada özellikle anlayıcı ve yorumlayıcı sosyolojiyi savunmaktadır. Hadis-Sosyoloji-Tarih ilişkisi üzerinde epey duran yazar, bu konudaki tartışmalara değinmiş ve hadis yorumcularının geçmişte ve günümüzde hadisleri yorumlarken sosyolojik izahlarına yer vermiştir. Bu izahlar bize hadis metinlerini bir de bu gözle okumak açısından geniş bir imkan sunduğunu ifade etmektedir. Yani yazar a göre 'hadisleri anlamada sosyolojiden yararlanma imkanı' şudur: Sosyoloji bir ilim olarak yokken de vardır çünkü süreç içerisinde hadisleri izah ederken sosyal gözlemde bulunup bir kuram geliştirenler olmuştur. Yapılacak olan ise sosyolojik izahların hadislerin anlaşılmasında katkısının büyük olacağına dikkat çekmektir. Bu bağlamda hadis metinlerini anlamada sosyolojik yaklaşımları sıralayıp açıklamıştır. Yorumlayıcı yaklaşımı; fikhî, batini, akılcı ve sosyolojik yönelişler şeklinde ayırmıştır. Devamında İbn Haldun ve onun hadislere sosyolojik yaklaşımı üzerine epey durmuştur. Yazar İbn Haldun'un Mukaddime'sinde reddedilen birçok hadisi izah ettiğini tespit etmiştir. İbn Haldun'un da hadislere yorumlayıcı yaklaştığını ifade etmiştir. İbn Haldun'un hadisleri anlamak için yaptığı izahların sosyolojiden uzak olmadığını göstermek üzere birçok örneği delilleriyle sıralamıştır. Burada Sosyolojinin kurucusu sayılan İbn Haldun'un olgu ve olaylara yorumlayıcı bakış açısı ile yaklaşması ve hadislere de bunun yansımaları yazar için bir nevi İbn Haldun'un destekçisi olduğunu gözler önüne sermektedir. İbn Haldun hadisi sosyal bir kuram içerisinde izah etmek, hadisin bizatihi muradını sosyolojik olarak izah etmek şeklindeki iki teorisinde hadis yorumları için geçmişe bağlı olmanın zorunlu olmadığı hatta bazen farklı yorum yapmanın gerekliliği ve hadisleri reddetmeden uygun bir şekilde anlaşılabilirliğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan yazar İbn Haldun aracılığı ile sosyolojinin bize reddedilebilecek hadisleri kazandırdığı yönünde faydasını göstermiş bulunmaktadır.

"*Sünnet ve Toplum*" başlıklı üçüncü bölüm, sünnet ve toplum hayatına yansımalarını içeren tarihi ve sosyolojik tartışmaların bulunduğu üç makaleden oluşmaktadır:

Doç. Dr. Kadir Canatan'ın "*İslâm'ın Toplumsal Pratiği Olarak Sünnet ya da Toplumsal Pratiğin Şekillendirdiği Sünnet*" adlı, bölümün ilk makalesinde, yazar

Durkheim'in toplum algısını tartışır ve Sünnet Sosyolojisini iki açıdan inceler: İlk olarak 'dinî bir yorum ve pratik olarak sünnet, ikinci olarak 'toplumsal pratiğin şekillendirdiği bir fenomen olarak sünnet'. İlkinde sünnet "bağımsız değişken", toplum ve kültür ise "bağımlı değişken" iken ikincisinde sünnet "bağımlı değişken", toplum ve kültür "bağımsız değişken"dir. İşte yazar bu makalede ikincisi üzerinde yoğunlaşır sünnetin sosyolojisini yapmaktadır. Önce sünnet kavramı ve onun değeri üzerinde durmuş, daha sonra sünnetin Müslüman bilginler tarafından- İmam Malik, Ebu Hanife ve Şii'ler- nasıl algılandığı ve tanımlandığını tartışmıştır. Yazar bu makalesinde din sosyolojisinin sünnetin yerini ve konumunu anlamada imkânlarını ortaya koymuştur.

Prof. Dr. Selahattin Polat'ın '*Hız. Peygamber'in Sünneti ve Değişim*' adlı, bölümün ikinci makalesinde, yazar en başta üç mesele üzerinde duracağını söyleyip bu meseleleri sıralamıştır. Bu üç mesele 'değişim' etrafında şekillenmektedir. Yazar, Hz. Peygamber döneminde meydana gelen değişimler karşısındaki tutumu, Onun önderliğinde meydana gelen toplumsal değişimi, Hz. Peygamber'den sonra on dört asırlık süreç içerisinde meydana gelen değişim ile günümüzde sünnetin pratiğe aktarılmasında hangi ilkelerin esas alınacağını genel olarak tartışmıştır. Özellikle Kur'an'daki 'fitrat' ve 'sünnetullah' kavramları ile konuyu ele almıştır. Temel argümanları şunlardır: Sünnetullah tabirini, 'İnsan şöyle yaparsa bunun kaçınılmaz sonucu şöyle olacaktır' şeklinde bir ucu insana bağlı ilahî nizam olarak anlamlandırır. Ona göre değişme vakıası beraberinde nizam vakıasını gerektirir. Şu halde fertte ve toplumda değişmezler olmalıdır. Değişmezleri fert planında 'fitrat'la, toplum planında ise 'sünnetullah' ile temellendirmek isabetlidir. Hz. Peygamberin peygamberliği süresince değişim vakıasıyla ilişkisi, değişen şartlara göre tavır alarak toplumu dönüştürme şeklinde olmuştur. Asıl misyonu Allah'ın irade ettiği değişime rehberlik etmektir.

Bu bölümde yer alan son makale olarak Doç. Dr. Mustafa Arslan'ın '*İlk Müslüman Toplumunun Oluşumu ve Hz. Muhammed (sav): Kardeşleştirme Örneği Üzerine Tarihsel Bir Din Sosyolojisi*' başlıklı makale ise din tarihinde önemi olan tikel bir olgunun sosyo-kültürel süreçle bağlantısını göstermektedir. Bu bağlamda "Kardeşleştirme olayı" incelenmiştir. Burada kardeşleştirme örneği, sırf dini gruplarda doğal grupların etkisi bağlamında ideal bir örnek olmuştur. Yazar kardeşleştirmenin işlevinden bahsederek, 'Bütün insanların kardeş olduğu ilkesi' ile 'Kabile dayanışması'ndan yararlanmıştır. Müslüman toplumun zor durumda dayanışma ve bütünleşmesi, ani sosyal değişimin buhansız olmasını ve muhtemel toplumsal çözümlerin önüne geçilmesini sağlamıştır.

"*Sosyal Hayat ve Sünnet*" başlıklı dördüncü bölümde, Sünnet'in günümüz sosyal yaşamındaki etkinliği ve rolü üzerine üç makale bulunmaktadır:

Prof. Dr. Ahmet Keleş'in 'Yaşayan Sünnet ve Sosyal Hayat' adlı makalesinde, özellikle 'Sünnetin Güncellenmesi', 'Çağdaş Sünnet' ve 'Sünnetin Problematikliği' gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Yazar sünnetin her çağ ile çağdaşlaşması gerektiğini vurgulamaktadır. Sünneti çağdaşlaştırmak ve adeta Hz. Muhammed'i kendimize çağdaş kılmak "Bugün Rasûlullah olsaydı böyle böyle yapardı..." şeklinde olacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda yazar Sünnet kavramını irdeler, ardından Sünnet-Toplum ilişkisi başlığı altında sünnetin bir toplum inşasında ve sosyal hayatın dengeli ve düzenli olarak sürdürülmesinde ne gibi bir işlevinin olduğuna dikkat çeker ve toplumu oluşturan birey, aile ve sosyal hayatın diğer kurumlarına tek tek değinerek sünnetin mesajlarını vermeye çalışmıştır.

Ebru Nur Coşkun'a ait 'Hadis/Sünnet Kültürü' başlıklı, bu bölümün ikinci makalesi ise yazarın yüksek lisans tezinin makale formatıdır. Yazar burada sünnetin günümüz şartlarının getirdiği değişimler karşısında bütünleştirici özelliğini, toplumları yeniden inşa eden otoritesinin ne ölçüde olduğunu tespit için genelde İstanbul'da özelde Eyüp'te araştırma yapmıştır. Ve bu çalışması ile sünnetin, insanın hızla değişime ve dönüşüme uğrayan hayatına ne şekilde ve ne ölçüde yansıdığını, hangi değer ve ölçüde devam edegeldiğini bilimsel metot ve tekniklerle ortaya koymuştur. Örneğin 'Komşusu açken tok yatan bizden değildir' hadisini halka sormuş ve cevapları ayet, hadis, atasözü, özdeyiş, diğer gibi kısımlara ayırarak yüzdeler dilimde vermiştir. Yaklaşık doksan sorudan oluşan bu değerlendirme sorularından bir kaçını makalede vererek toplumun ayet-hadis bilincini ortaya koymuştur.

Prof. Dr. Osman Güner'in 'Sünnet Ekseninde Toplumsal Problemlere Bakış: Fakirlik Sorununun Çözüm Arayışları' adlı makalede fakirlik meselesini bazı boyutlarıyla ele almaktadır. Öncelikle fakirliğin ne manaya geldiğini, fazilet mi yoksa esaret mi olduğu, sünnet-i seniyye ekseninde fakirliğe mani olacak ne gibi önlemlerin bulunduğu ve fakirliğin en aza indirilebilmesi için izlenmesi gereken yollar gibi konular üzerinde durmuştur. Tüm bunları yaparken istatistiksel verilerden çokça yararlanmış. Faizin yasaklanmasını, zekât vecibesini fakirliği ortadan kaldıran amiller arasında saymıştır. Fakirliğin çözüm yolu olarak da eğitim, çalışmak, infak, iktisat gibi yolları sıralamış tek tek kelime olarak açıklamış ardından mevzuyla hadislerle derinlemesine ele almıştır. Yazar tüm bunları sıralarken 'ekonomik ve sosyal telakkiler' ile 'kaynakların kullanımı, dağıtılması ve taksimindeki' adaletsizliğe de dikkat çekmektedir.

"Sünnet Sosyolojisi: Soruşturma ve Bibliyografya" başlığını taşıyan beşinci bölüm, bu kavramsallaştırma ile ilgili bir soruşturmaya ve konuyla ilgili yapılmış bibliyografya denemesine yer vermektedir:

'Sünnet Sosyolojisi/Soruşturma' adlı bölümde; Mustafa Ertürk, Celaledin Çelik, Ali Coşkun, Adil Yavuz ve Ömer Özpınar soruşturma sorularına ver-

dikleri cevaplarla kitaba katkıda bulunmuşlardır. M. Enes TOPGÜL'ün hazırlamış olduğu 'Hadis-Sünnet Bibliyografyası' ile devam eden kısmın ardından *Tez-Kitap* başlığı altında 53 eser zikredilmiştir. En son olarak da editör kitaba katkısı bulunan tüm hocaların kısa bir özgeçmişini vererek kitabı sonlandırmıştır.

Eserde bölümler arası güçlü bir irtibatın olduğu gözlemlenmiştir. Eserde düzenli ve toplu bir görünüm hâkimdir. Sünnet ve Sosyolojinin mahiyeti, sistematığı, önemi, tarih içerisindeki yeri, toplum ile ilişkisi, Sünnetin topluma etkileri, tepkileri gibi daha pek çok şey hakkında önemli bilgiler içeren kitap, sistematik bir bütünlüğün yanında akademik ve anlaşılır bir dile sahiptir. Konunun sünnet ve sosyoloji kavramları mahiyeti açısından geniş bir alanı ihtiva etse de öne çıkan konular ele alınmıştır, bu açıdan literatürdeki boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca eserin adı ve muhtevası daha geniş bir alanı çağırırsa da belli başlı konular ele alınmıştır. Her bir makale yazarının gerek metin içerisinde gerekse bölüm sonundaki değerlendirmeleri, toparlayıcı mahiyette olup, konuların zihinde daha iyi şekillenmesinde katkı sağlamıştır. Eser, İslâm tarihi içerisinde Sosyolojide Sünneti daha iyi konumlandırmak ve Sosyolojinin de yardımıyla sünneti doğru bir şekilde anlayıp yaşatmak açısından önem arz etmektedir.

Şeymanur KEÇELİ

MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, İSTANBUL